

מדע. הלכות דעות פרק ד ה

כסף משנה

שאלתו כסף משנה דמועד קטן (דף י"א ע"ט כהנא) שרפואה דגד לשמות עליו מים ונשאר ארצות דרך הרפואה שלא לשמות עליו מים: כג כל עיר שאין בה עשרה דברים אלו וכו'. כרייתא סוף פ"ק דסנהדרין (דף י"ז): ולא

ואכילה גסה לגוף כל אדם כמו סם המות. והוא עיקר לכל החללים. ורוב החללים שבאים על האדם אינם אלא או מפני מאכלים רעים. או מפני שהוא ממלא בטנו ואוכל אכילה גסה אפילו ממאכלים טובים. הוא ששלמה אמר בחכמתו שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו. כלומר שומר פיו מלאכול מאכל רע או מלשבוש ולשונו

פ"ד יח ולא יקוי לא בימות החמה וכו'. כהנא הגהות ענייני הקוס כפרק מפני (שנת ק"ט) וכו' עד ולא כרבינו המחבר. ואין מדברים אלו קושיא על דברי רבינו שרפואה והנהגת מלכות בכל שנה היו חכמי הגמרא משונה משאר ארצות כדלעילון שאלתו

מלדבר אלא בצרכיו: מן דרך הרחיצה, שיכנס אדם למרחץ משבעה ימים לשבעה ימים. ולא יכנס סמוך לאכילה. ולא כשהוא רעב. אלא כשיתחיל המזון להתעכל. ורוחץ כל גופו בחמין שאין הגוף נכוה בהן. וראשו בלבד בחמין שהגוף נכוה בהן. ואחר כך ירחץ גופו בפושרין ואחר כך בפושרין מן הפושרין עד שירחץ בצונן. ולא יעבור על ראשו מים לא פושרין ולא צונן. ולא ירחץ בצונן בימות הגשמים. ולא ירחץ עד שיזיע ויפרך כל גופו. ולא יאריך במרחץ אלא כשיזיע ויפרך גופו ישתמץ ויצא. ובודק עצמו קודם שיכנס למרחץ ואחר שיצא שמא יהא צריך לנקביו. וכן בודק אדם עצמו תמיד קודם אכילה ואחר אכילה. וקודם בעילה ואחר בעילה. וקודם שייגע ויתעמל ואחר שייגע ויתעמל. וקודם שישן ואחר שישן. ובשיעור הכל עשרה: ין כשיצא אדם מן המרחץ ילבש בגדיו ויכסה ראשו בבית החיצון כדי שלא תשלוט בו רוח קרה. ואפילו בימות החמה צריך להזהר. וישא אחר שיצא עד שתתישב נפשו וינות גופו ותסור החמימות ואחר כך יאכל. ואם ישן מעט כשיצא מן המרחץ קודם אכילה הרי זה יפה מאד. ולא ישתה מים קרים בצאתו מן המרחץ ואין צריך לומר שלא ישתה במרחץ. ואם צמא כשיצא מן המרחץ ואינו יכול למנוע עצמו יערב המים ביין או בדבש וישתה. ואם סך בשמן במרחץ בימות הגשמים אחר שישתמץ הרי זה טוב: יח לא ירגיל אדם להקיז דם תמיד. ולא יקוי אלא אם יהיה צריך לו ביותר. ולא יקוי לא בימות החמה ולא בימות הגשמים אלא מעט בימי ניסן ומעט בימי תשרי. [א] ומאחר חמשים שנה לא יקוי כלל. ולא יקוי אדם דם ויכנס למרחץ בו ביום. ולא יקוי ויצא לדרך. ולא ביום שיבא מן הדרך. ויאכל וישתה [ב] ביום ההקזה פחות ממה שהוא רגיל. וינות ביום ההקזה ולא ייגע ולא יתעמל ולא יטייל: יט שכבת זרע היא כח הגוף וחיו ומאור העינים וכל שתצא ביותר הגוף כלה וכחו כלה וחיו אובדים הוא שאמר שלמה בחכמתו אל תתן לנשים חילך. יכל השטוף בבעילה זקנה קופצת עליו. וכחו תשש. ועיניו כהות. וריח רע נודף מפיו ומשחיו ושער ראשו וגבות עיניו וריסי עיניו נושרות ושער זקנו ושחיו ושער רגליו רבה שיניו גופלות והרבה כאבים חוץ מאלו באים עליו. אמרו חכמי הרופאים אחד מאלף מת בשאר חללים והאלף מת בשאר חללים מרוב התשמיש. לפיכך צריך אדם להזהר בדבר זה אם רצה לחיות במובה. ולא יבעול אלא כשימצא גופו בריא וחזק ביותר והוא מתקשה הרבה שלא לדעתו. ומסיה עצמו לדבר אחר והקישוי בו כשהיה. וימצא כובד ממתניו ולמטה וכאלו חומי הביצים נמשכים וברשו חם. זה צריך לבעול ורפואה לו שיבעול. לא יבעול אדם והוא שבע ולא רעב אלא אחר שיתעכל המזון שבמעיו. ויבדוק נקביו קודם בעילה ולאחר בעילה. ולא יבעול מעומד ולא מיושב. ולא בבית המרחץ ולא ביום שיכנס למרחץ ולא ביום הקזה ולא ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך לא לפנייהם ולא לאחריהם: כ כל המנהיג עצמו בדרכים אלו שהורינו אני ערב לו שאינו בא לידי חולי כל ימיו עד שיוקין הרבה וימות ואינו צריך לרפוא ויהיה גופו שלם ועומד על בוריו כל ימיו. אלא אם כן היה גופו רע מתחילת ברייתו. או אם היה רגיל במנהג מן המנהגות הרעים מתחילת מולדתו. או אם תבא מכת דבר או מכת בצורת לעולם: כא וכל המנהגות הטובים האלו שאמרנו אין ראוי לנהוג בהן אלא הבריא. אבל החולה או מי שאחד מאיבריו חולה או מי שנהג מנהג רע שנים רבות. יש לכל אחד מהם דרכים אחרים והנהגות כפי חליו כמו שיתבאר בספר הרפואות וישינוי וסת תחילת חולי: כב כל מקום שאין בו רפוא. אחד הבריא ואחד החולה אין ראוי לו לזוז מכל הדרכים האלו שנאמרו בפרק זה. שכל אחד מהן לאחרית טובה מביא: כג יכל עיר שאין בה עשרה דברים האלו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה. ואלו הן. רופא. ואומן. ובית המרחץ. ובית הכסא. ומים מצויין כגון נהר ומעין. ובית הכנסת. ומלמד תינוקות. ולבלר. וגבאי צדקה. ובית דין מכים וחובשים:

פרק המישי

א כשם שהחכם יניכר בחכמתו ובדעותיו והוא מובדל בהם משאר העם. כך צריך שיהיה ניכר במעשיו במאכלו ובמשקלו ובבעייתו ובדבריו ובחילוכו ובמלבושו ובכלכלו דבריו ובמשאו ובמתנו. ויהיו כל המעשים האלו נאים ומתוקנים ביותר. כיצד תלמיד חכם לא יהיה גרגרן אלא אוכל מאכל הראוי להברות גופו. ולא יאכל ממנו אכילה גסה. ולא יהא רודף למלאת בטנו כאלו שמתמלאין ממאכל ומשתה עד שתיפח כריסם. ועליהם מפורש בקבלה וזריתי פרש על פניכם. אמרו חכמים אלו בני אדם שאוכלין ושותין ועושין כל ימיהם כחגים. והם האומרים אכול ושתה כי מחר נמות. והוא מאכל הרשעים. ושלחנות אלו הם שגינה הכתוב ואמר כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום. אבל

א עי' שנת ע"א: ב שנת קנ"ב: ג כ"ב קמו, כהנאות קיב: ד כעירובין דף כ"ה אמר רב האל כל עיר שאין בה יקא אין ת"ח רשאי לדור בה: ה רוב ענין פרק זה כבוד א"ח ס' ר"מ רמ"א: ו שנת קנ"א:

לחם משנה

לעזר הקסר משמע דברייתא ללו כוונתו אחת חס לא שנאמר בדומה דכתיב דלפי מלי דס"ד הוה אמרין חנני הוה חסל לפי מלי דאמרין חסל רבי אלעזר הקסר לא נריכא לחמי חסל דברייתא כוונתו אחת חסל חסל דוחק גדול. ועוד קשה לחסל דלפינו אהדי גבי מיר טוהר ועם מה שפירשתי בדברי רבינו חקי שפיר הכל: פ"ד כג ואלו הן רופא ואומן. הא דכתב כאן ואומן וכפ"ק דסנהדרין נריך לגרום

לחמי מדדש שבעה הלא עליו. נמלא דלפי החמת נמי לרבי אלעזר הקסר דס"ל דמיר עבד ליכורא וכו' לחסל בעצמו כיון דלחמי מדדש חסל עליה שבעה ולחמי דברייתא כוונתו אחת חסל חסל דשמואל נפקא ליה הא. ועם זה נמלא דברי רבינו על כיון. אך קשה מה שהקשינו דמשנה דר' אלעזר הקסר לית ליה הדיא דרייתא דקאמר חסל חנני הוה ומהדר לאשכוחי חסל דפליג ומשכח במסקנא רבי

מגדל עז

[א] עניני הקזה תמצא בס"פ מפני וגרם שם האי פורטא דרמא כל תלתי יומין ובין הפרקים ימעט. ופר"ח בקבלה גבול הדם ותקנתו לבחור כל שלשים יום בין הפרקים הגיע לעשרים שנה ימעט יוציא לשני חדשים לשלשים שנה יוציא לשלושה חדשים פעם אחת עוד בין הפרקים בא בימים יחזור ימעט מארבעה חדשים לארבעה חדשים או משנה לשנה. ע"כ: [ב] ענין אכילה ביום הקזה תמצא בס' הגורד מן היין ופ' בהרא דמעילה דגים ועופות ע"ש, ע"כ:

כל עיר שאין בה עשרה דברים האלו אין ת"ח וכו' עד סוף הפרק. כרייתא היא שילפי פ"ק דסנהדרין וכתבתי שם מלחמי חלוק טעם במקום מים מזויין: פ"ו ת"ח לא יהיה גרגרן עד על שולחנו. כנס' נדה כפרק כל היר (דף ע"ז). ונמסכת שנת ובכנס מקומות בתלמוד תמלא הדך נכון על האמת ומשם סידר ר"מ דכריו:

ואיתא התם שאין לאכול

פ"ה ב ולא ירצה סעודה כל מקום וכו'. בסוף פ' אלו עובדין (פסחים מ"ט): ואין ראוי לו לאכול וכו'. נראה שזה דרך מוסר דאילו בסוף אלו עובדין לא אמרו אלא כל סעודה שאינה של מזה חין מ"ח ראוי ליהנות ממנה כגון מאי ח"ר יוחנן כגון זה כהן לשראף וכו' ח"ח לעם הארץ, דמשמע דוקא הכי לפי שיוצאים מגדולתם אלא שנים שרי:

והצדיקים והחסידים וכו'. בפ"ק דמלוין (דף ז'): אמרו על ר' פנחס בן יאיר שמיום שעמד על דעתו לא נזע על פרוסה שאינה שלו:

ג כשהחכם שותה יין וכו' ואסור לשותות יין בזהרים וכו'. בפ"ד דמסכת אבות. ומה שאמר שהיה שותה בכלל האכילה אינה משכרת בפרק ערבי פסחים ירושלמי אמתייתן דבין שלישי לרביעי לא ישהה:

ד אע"פ שאשתו של אדם מותרת לו תמיד וכו' לא יבא מאי ח"ח אלא אשתו כהרעול. בפ' מי שמתו (דף כ"ב) שחקנו פבילה לבעלי קריין כדי שלא יהיו תלמידי חכמים מזויין אלא כהנהיגה כהרעולים. ומה שאמר אלא מילי שבת לילי שבת. בפרק ט"ז (פסחות ס"ג): וכשהוא מספר עמה וכו'. בפרק אלו מותרים (נדרים כ'): שאמרה אשתו של רבי אליעזר שהטעם שצניע יפסין ביותר לפי שלא היה מספר עמה לא בתחלת הלילה ולא בסופה. וסובר רבינו שהטעם הוא לפי שבתחלת הלילה הוא שבע והולד יהיה נזר מזהר הבא ממותרים עבים ויהיה עב השכל הטוב הלב, ובסוף הלילה הוא רעב ויהיה הולד הלז ביוהר, מלכד שבדרך רפואה גם על הרעב גם על השבע יזיק לבעול: ולא יבא אף פיו וכו'. אמרו חכמים ואפילו שיחה קלה שבין אדם לאשתו וכו'. בפ"ק דהניגה (דף ה'): ולא יהיו שניהם לא שוכרים וכו'.

אבל החכם אינו אוכל אלא תבשיל אחד או שנים ואוכל ממנו כדי חייו ודיו. הוא שאמר שלמה צדיק אוכל לשובע נפשו: ב כשהחכם אוכל מעט זה הראוי לו לא יאכלנו אלא בביתו על שולחנו. ולא יאכל בחנות ולא בשוק אלא מפני צורך גדול. כדי שלא יתגנה בפני הבריות. ולא יאכל אצל עמי הארץ ולא על אותן השלחנות המלאים קיא צואה. ולא ירבה סעודותיו בכל מקום ואפילו עם החכמים. ולא יאכל בסעודות שיש בהן קיבוצ הרבה. ואין ראוי לו לאכול אלא בסעודה של מצוה בלבד כגון סעודת אירוסין ונישואין. והוא שיהיה תלמיד חכם שנשא בת תלמיד חכם. והצדיקים והחסידים הראשונים לא אכלו מסעודה שאינה שלהן: ג כשהחכם שותה יין אינו שותה אלא כדי לשרות אכילה שבמעיו. וכל המשתכר הרי זה חוטא ומנוגה ומפסיד חכמתו. ואם נשתכר בפני עמי הארץ הרי זה חילל את השם. ואסור לשתות יין בצהרים ואפילו מעט אלא אם היה בכלל האכילה. שהשתיה שהיא בכלל האכילה אינה משכרת. ואין נזהרין אלא מיין *שלאחר המזון: ד אע"פ שאשתו של אדם מותרת לו תמיד. ראוי לו לתלמיד חכם שינהיג עצמו בקדושה ולא יהא מצוי באצל אשתו כהרעול אלא מילי שבת לילי שבת אם יש בו כח. וכשהוא מספר עמה לא יספר בתחלת

ו צניעות גדולה מזהרים ח"ח וכו'. סוף פ' ארוסה. ומה שכחז ואם נפסה אחורי הגדר יתרחק וכו' ואם נפסה בצקעה ירחיק וכו'. שם אמר עולא אחורי הגדר יפס מיד ובצקעה כל שמתעטש ואין חצירו שומע. ופירש"י דענינות של מטה קאמר. איכי בר נתן מחני הכי אחורי הגדר כל זמן שמתעטש ואין חצירו שומע ובצקעה כל זמן שאין חצירו רואהו. ולזה צניע עליה דאייכי בר נתן מדמשמע לברייתא שאע"פ שחצירו רואהו ראוי להפנות. ושני רב אשי מאי כל זמן שאין חצירו רואהו דקאמר איכי בר נתן כל זמן שאין חצירו רואהו אף פירשונו אלא לדידיה רואהו. ופסקו רי"ף והרא"ש בצקעה כאיכי בר נתן וכדשני רב אשי כל זמן שאין חצירו רואהו אף פירשונו. ובאחורי הגדר פסקו כעולא מהם דמאריה דתלמודא הוא עפי מאיכי בר נתן. ואע"ג דרב אשי משני מילתיה וא"כ משמע דסבר כוותיה במאי דגלי דעתיה פסקו כוותיה אלא באחורי הגדר דלא גלי דעתיה רב אשי כמאן כביחא ליה נקטינן כעולא לגבי איכי בר נתן. אלא רבינו פסק גס באחורי הגדר כאיכי בר נתן משמע דסבירא ליה דמתאחר דחוק דסבר רב אשי כוותיה בחדא מהבאם באידך נמי סבר כוותיה. ומ"ש ולעולם ילמד אדם עצמו להפנות שחרים וערבים

הלילה כשהוא שבע ובטנו מלא. [א] ולא בסוף הלילה כשהוא רעב. אלא באמצע הלילה [ב] כשיתעכל המזון שבמעיו. ולא יקל בראשו ביותר ולא ינבל את פיו בדברי הבאי ואפילו בינו לבניו. הרי הוא אומר בקבלה מגיד לאדם מה שיחוי. אמרו חכמים אפילו שיחה קלה שבין אדם לאשתו עתיד ליתן עליה את הדין. ולא יהיו שניהם לא שוכרים ולא עצלנים ולא עצבנים, ולא אחד מהן. ולא תהיה ישינה. ולא יאנוס *אותה. והיא אינה רוצה אלא ברצון שניהם ובשמחתם. [ג] יספר וישחק מעט עמה כדי שתתישב נפשה ויבעול בבושה ולא בעזות ויפרוש מיד: ד כל הנוהג מנהג זה לא די לו שקדש נפשו ומהר עצמו ותקן דעותיו אלא שאם היו לו בנים יהיו נאים וביישינים ראויין לחכמה ולחסידות. וכל הנוהג במנהגות שאר העם ההולכים בחשך יהיו לו בנים כמו אותם העם: ו צניעות גדולה נוהגים תלמידי חכמים בעצמן. לא יתבזו ולא יתגלו ראשן ולא גופן

א ירושלמי פסחים לו: ב ברכות כב, סמ"ג לאוין סא: ג סמ"ג לאוין קכו עולא"ע סימן נה אר"ח סי' רמ: ד טור שם ושם:

לחם משנה

לגרום רופא לזמן משום דהסם חייבי בנצרי ונצרה חד הוא כדכתיב שם הרב בעל כסף משה. אלא הכא חייבי בענין הדברים הארוכים, ולזמן העשרה לריך למנות רופא ולזמן שנים ולכן כתב כהן ולזמן:

פ"ה ב ואין ראוי לו לאכול וכו'. במסכת (דף מ"ט) מפליג בין סעודה ראשונה לשניה בפ' אלו עובדין. ורבינו לא מפליג משום דמתלוות ר' יהודה ורבי יוסי הוי בשניה כדאמר שם רב הסדא בפ' אלו עובדין וק"ל דהלכתא כר' יוסי לגבי ר' יהודה בכל דוכתא וכיון שכן ק"ל כר' יוסי דאמר אפילו בשניה מזה ולכן סתם רבינו. וכן בהלכות חמץ ומצה פק"ג וזה לשונו מי שיאל וכו' או לאכול סעודה של מזה כגון סעודת אירוסין וכו' לא חילק מהאי טעמא אלא שם הכי לו לבאר דסעודת אירוסין וכו' ונשפזן מבת כהן לעם הארץ לא הוי של מזה לאותו הדין כדמשמע במסכת בפרק אלו עובדין דקרי לה סעודה שאינה של מזה, ואין לחוש שכבר ביאר רבינו בפ"א ה' איכורי ביאה שאין ראוי לעשות זוג זה וממילא משמע שאינה סעודה של מזה:

ד אע"פ שאשתו של אדם מותרת וכו'. במסכת ברכות (דף כ"ב) אמרין שלא יהא ח"ח מאי ח"ח אלא אשתו כהרעול ולאו דוקא ח"ח ובפ"א מהל' איכורי ביאה

הנהגות מיימוניות

[א] כראמר בנדרים בשילחי ואלו מותרין שאלו את אימא שלום דביהו דרבי אליעזר מפני מה בניך יפסין בו: [ב] אבל התוספות פירש טעם בתחילת הלילה פן יחשוב בלבו בשעת חשימה על שאר נשים אשר ראה מיד קודם לכן או שמע קולן שעדיין יש בני אדם שלא השכיבו עצמן וכן בסוף הלילה שמה הוא שומע נשים שהשכיבו ועמדו בעת ההיא אלא באמצע הלילה שאז הבל ישנים ואין מצוי שישימע קול נשים אחרות וגם לא דבר עכבה מחדש שיוכור עליהן: *בעירובין דף ק' אמר רמי בר חמא אמר רב אסי אסור לאדם שיכנס אשתו לרבר מצוה שנאמר ואין ברגלים חושא בו *ע"ב: [ג] כראמרין פ' הירואה דשכע רב כהנא מרב דשח ושחק ועשה צרכיו ופ"ק דהניגה מוקי לה דוקא דצריך לרצויי, ע"ב:

ורמיה פ"ק דהניגה (דף ה') בדרשת מגיד לאדם מה שיהו. ואני מספר טעם זאת הפירוש כדאמרין התם ודומה כמי שפלאו שד וכו' כוגיא דמכיים בה התם כדי שלא יתן טעמו באשה אחרת כל זמן שהורע שותה ומשום דאמרין התם ריש פרק כל סיד (דף י"ג) מכל לזמן אכזע בעין של זמן שפלאו בעין מדמעת: כל כהנא עד נעושות גדולה מזהבן עד ואפילו בשעה שיכנסו לבית הכסא כו' עד בימין

מגדל עז

ולא יאכל אלא עמי הארץ עד זואה כו'. במסכת אבות חזק שנייה משום פרק בן זומא ובכמה מקומות: ולא ירצה סעודה כל מקום עד שאינה שלם כו' עד הרי זה חילל את השם. בפסחים פ' אלו עובדין (דף מ"ט) ובמסכת דרך ארץ: ואסור לשותות בזהרים כו' עד שלאחר המזון. משום ה"א פ"א דמסכת אבות ונראה ר' דוסא בן הרכינס ונאמרה בערבי פסחים (דף ק"ג): אע"פ שאשתו של אדם כו' עד אם יש כח בו. פרק אר"פ במס' כבודות (דף ס"א) ופ"ק דע"ז (דף כ'): וכשהוא מספר עמה כו' עד שנמעיו. וזה מעשה דאימא שלום ככמה מקומות בתלמוד ועיקרו במסכת נדה: לא יקל ראשו ביותר כו' עד אם הדין. פ"ק דמסכת הניגה (דף ה') ובכמה מקומות משמע כן: ולא יהיו שניהם לא שוכרים וכו' עד גרזנו שניהם. פרקי דמסכת נדה נקבעה הלכה זו ובכמה מקומות נאמרה: יספר וישחק מעט עמה וכו' עד ויפרוש מיד. בפרק הירואה (דף ס"ג) ובמסכת נדה (דף מ"ט) ובנדרים פ' ואלו מותרין (דף כ') במעשה דאימא שלום כהנא ומה רב כהנא הוי גני חוהי פוריא דרב ושמייה דשח ושחק ועשה צרכיו וכו' ולא קשיא כהן דלריך לרצויי כהן שלא לריך לרצויי ומשמע דתרוויחו חיהבכו. והא דלא תריך